

ANALIZA OSNOVNOŠKOLSKIH UDŽBENIKA ZA ČEŠKU NACIONALNU MANJINU U RH

Marina Jajić Novogradec*
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Jana Lukaš**
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

U radu se prikazuje analiza osnovnoškolskih udžbenika iz češkog jezika za nastavu na jeziku i pismu nacionalne manjine. Osvrnut ćemo se na karakteristike tekstova, zadataka, jezične i kulturološke sadržaje udžbenika i vizualne elemente te donijeti kritičke prosudbe s obzirom na kontekst provođenja posebnog programa odgoja i obrazovanja učenika pripadnika nacionalne manjine. Budući da je udžbenik jedan od osnovnih izvora znanja na satu, pažljiv odabir udžbenika i njegovo predstavljanje bitan su element svakog nastavnog procesa. Predstavljena polazišta i metodologija istraživanja udžbenika mogu biti smjernice i poticaj za daljnja istraživanja, kao i unapređenje postojećih te kreiranje novih udžbenika za učenje češkog jezika po modelu A u RH.

Ključne riječi: češki jezik, češka nacionalna manjina, osnovnoškolski udžbenici

1. UVOD

U obrazovnom kontekstu češki jezik kao jezik nacionalnih manjina u RH tradicionalno se dijeli na dva područja: jezično i književno. Prema nastavnom planu i programu, diferenciraju se zadaće nastavnog područja jezičnog izražavanja (razvijanje sposobnosti izražavanja doživljaja, osjećaja, misli i stajališta, razvijanje uspješne usmene i pismene komunikacije) i zadaće područja književnosti (usvajanje i doživljavanje najboljih djela iz češke književnosti, razvijanje potrebe za čitanjem, osposobljavanje za samostalno čitanje i razumijevanje književnog djela) te medijske kulture (usvajanje i doživljavanje kazališne predstave, filma, tiska, stripa, osposobljavanje za vrednovanje filmskih, televizijskih i radijskih ostvarenja) (Nastavni plan i program češkog jezika za osnovnu školu s nastavom na češkom jeziku po modelu A, 2010). Tu podjelu potvrđuje i činjenica da za nastavu češkog jezika za svaki razred izlaze dva udžbenika: čitanka za sadržaje vezane za književnost

* mjnovo@ffzg.hr

** jlukasffzg@gmail.com

i vježbenica za sadržaje iz područja jezika i izražavanja. Specifičnost ovog jezičnog predmeta s obzirom na ostalu nastavu stranih jezika ogleda se u tome što djeca dolaze s određenim predznanjem jezika, susreću se s češkim jezikom u obitelji i široj okolini te ga usvajaju od rođenja. Međutim, moguće je da upravo tu dolazi do raznih pogrešaka, jer jezik kojim se govori u obitelji i društvenoj okolini nije standardan, već se koriste dijalektizmi, a s obzirom na specifične govornike jezika (izoliranost skupine) pod utjecajem većinskog jezika, dolazi do raznih deformacija u njegovu sustavu. Tako su u leksiku hrvatskih Čeha primjetni česti pomaci u semantičkom značenju riječi pod utjecajem hrvatske homonimne riječi, i to tako da se češkoj riječi pridoda hrvatsko značenje. Na primjer, češka riječ *cesta* (hrv. *put*, *putovanje*) koristi se u hrvatskom značenju *cesta* (češ. *silnice*), češko *slovo* (hrv. *riječ*) u značenju hrvatske riječi *slovo* (češ. *pismo*), češko *řeč* (hrv. *govor*) u značenju riječi *riječ* (češ. *slovo*). Također ga karakterizira mnoštvo arhaizama (npr. *panátata*, *krchov*, *tumlovat se*) i pregršt jezičnih kalkova kao posljedica adaptacije hrvatskih riječi u češki jezični sustav. Najviše se takvih slučajeva događa pri preuzimanju hrvatskih leksičkih jedinica na koje se pridodaju nastavci karakteristični za češki deklinacijski i konjugacijski sustav (npr. na *tavaně* – češki lokativni nastavak *-ě* umjesto hrvatskog *-u* – na *tavanu*). Na takve primjere ukazuje i Veltruski (2016), koji govori o čestom primjeru nastanka kalka derivacijom majoritne riječi pomoću sufiksa manjinskog jezika, npr. *punoglavac* (od hrv. *punoglavac* i češkog derivacijskog sufiksa *-ec*), tvorbe umanjenica pomoću češkog sufiksa *-ič(ka)* (*lopt-ica*→*loptička*, *gran-č-ica*→*gráňka*), dodavanje sufiksa čeških glagola na korijen hrvatskih riječi, npr. *-et* (čuč-ati→čuč-et) (Veltruski, 2016). Učenik se u školi prvi put susreće sa standardnim jezikom te se upoznaje i s njegovim pisanim oblikom. Zbog toga je nastava materinskog jezika čvrsto pozicionirana u temeljnoj grupi predmeta. Bez obzira na te jezične specifičnosti, u zakonskim i političko-obrazovnim dokumentima, kriterij se razine ovladavanja manjinskim, tj. materinskim jezikom manjinske zajednice zanemaruje, jer se pri donošenju propisa i zakona kojima se omogućuje stvaranje specifičnih uvjeta za obrazovanje na manjinskom jeziku, polazi od pretpostavke da učenici pripadnici nacionalne manjine imaju razvijene vještine komuniciranja na razini izvornih govornika. Naglasak se u dvojezičnom obrazovanju stavlja na funkcionalno razumijevanje jezika, a tek onda na teorijske principe (Blažević-Simić, 2014). Ipak, autore udžbenika koji su upoznati s govorom učenika (neki su i sami pripadnici češke nacionalne manjine, npr. Bohumil Krejčí), to ne sprečava da sadržaj i didaktičko oblikovanje udžbenika ne prilagode njihovim potrebama. Upravo zbog tih okolnosti, udžbenike ćemo djelomično promatrati kao udžbenike stranog jezika, a u analizi ćemo se voditi i načelima metodologije istraživanja udžbenika češkog kao stranog jezika.

2. UDŽBENICI NAMIJENJENI UČENICIMA PRIPADNICIMA ČEŠKE NACIONALNE MANJINE

Prva škola s češkim jezikom kao nastavnim predmetom u RH bila je otvorena u Donjem Daruvaru 1922. godine te je bila privatna. Ubrzo je osnovana i Matica školska kao tijelo Čehoslovačkog saveza, s ciljem osnivanja čeških škola i školovanja čeških učitelja. U gradovima počinju djelovati državne škole s usporednom nastavom na češkom jeziku u posebnim odjeljenjima, a u naseljima s manjim brojem češke populacije, osnivale su se tzv. dopunske škole koje nisu bile obavezne ili su tamo djelovali tzv. putujući učitelji. Nastavnički kadar bio je financiran od strane čehoslovačkog ministarstva školstva, a prostor i didaktički materijal su češka društva, tzv. besede, plaćala iz vlastitih sredstava (Dugački, 2009). Udžbenici iz Čehoslovačke bili su vrlo cijenjeni izvori znanja te su se dovozili sve do rezolucije Informbiroa 1948. godine, koja prekida odnose između Čehoslovačke i FNRJ-a. Time je prekinuta i suradnja škola s matičnom zemljom, što je rezultiralo nedostatkom udžbenika i didaktičkih materijala uopće. Zato je Matica školska u suradnji sa zagrebačkom Školskom knjigom izdala prve udžbenike za nastavu češkog jezika od drugog do osmog razreda: Čitanka 2 a 4 iz 1951. godine, čija je autorica Marie Řeháková, Čitanka 3 autora Frante Buriana iz 1956., Čitanka pro 5. a 6. ročnik autora Josefa Matuška iz 1959., Čitanka pro 7. a 8. ročnik iz 1961., čiji je autor također Josef Matušek. Kasnije su bili tiskani razni pomoćni nastavni materijali, poput terminoloških češko-hrvatskih rječnika iz područja matematike, biologije i fizike, povijesti i geografije. Godine 1965. redakcija časopisa *Jednota* postaje samostalna novinsko-izdavačka ustanova te počinje tiskati udžbenike za potrebe nastave u školama s češkim jezikom kao nastavnim predmetom (Vinter, 2007). Danas se u nastavi usporedno koriste izvorni udžbenici iz Češke Republike, udžbenici češkog jezika namijenjeni školama s češkim kao nastavnim predmetom te udžbenici ostalih nastavnih predmeta koji su namijenjeni za sve škole s hrvatskim jezikom, a od kojih je nekolicina (društvene grupe predmeta) prevedena na češki jezik.

2.1. Didaktičko poimanje udžbenika

Među prvim didaktičarima koji su se bavili problematikom udžbenika bio je češki pedagog Jan Amos Komenský, koji je u svojoj „Velikoj didaktici“ upozorio na načine strukturiranja i didaktičke pripreme udžbenika te upozorio da udžbenik mora poštivati načine zornosti, sustavnosti i postupnosti (od lakšeg ka težem) te biti primjeren dobi učenika. Također je zagovarao ideju da se za svaki razred koristi jedan udžbenik (Matijević, Rajić i Topolovčan, 2012). Tada je svrha udžbenika bila tekstovno konkretizirati nastavne programe u obliku nastavnog sadržaja koji nastavnik izlaže i opsegom smanjiti znanstvenu sistematiku za pojedini predmet. Zbog toga je gradivo bilo učenicima nerazumljivo, što je dovelo do toga da ga nisu učili

s razumijevanjem, već napamet. Tek se kasnije javila tendencija da se za svaki predmet pravi više vrsta udžbenika – jedan koji izlaže teoriju, a drugi da služi za rad/uvježbavanje. Smatralo se da svaki dobar udžbenik mora istovremeno poticati učenika na doživljaje, pružiti materijal za samostalan rad, kao i teorijski izlagati gradivo. Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata pati od nedostatka interesa za udžbenike, a jedine studije u kojima autori analiziraju didaktičke kvalitete udžbenika, napisane su od strane neadekvatnih recenzenata među kojima najčešće nije bio nijedan didaktičar (Poljak, 1980). Stoga se javlja potreba za studijskim pristupom problemu metodike udžbenika i oblikovanjem teorije o udžbenicima. Međutim, kod hrvatskih didaktičara problematika udžbenika nije naročito popularna ni danas te o njima gotovo i ne postoji stručna literatura. Neki stručnjaci predviđaju kraj udžbenika u skoroj budućnosti, misleći da će njihovu ulogu didaktičkog medija preuzeti moderna informatička tehnologija, dok drugi i dalje daju prednost udžbeniku. Knecht i sur. (2008) upućuju na češkog pedagoga J. Maňáka, koji pretpostavke o kraju udžbenika smatra pogrešnima i govori u njihovu korist. On udžbenik određuje kao važno didaktičko sredstvo koje se odlikuje univerzalnošću, polifunkcionalnošću te neovisnošću o ostalim izvorima znanja. Tako Maňák udžbenik stavlja u središte mobilnog sustava didaktičkih nastavnih pomagala, kao njegov jedini stabilni dio koji osigurava red i čvrstu liniju vodilju za izvođenje nastavnih aktivnosti učenika i nastavnika, a oko kojeg se razvija i stalno mijenja mreža ostalih didaktičkih sredstava, poput vizualnih projekcija, računala, elektroničke tehnologije te realnih objekata i raznih modela (Knecht i sur., 2008). To dokazuje da se udžbenik i danas smatra osnovnim didaktičkim sredstvom za ostvarivanje određenih ciljeva nastave, a to se ostvaruje sadržajem koji je didaktički oblikovan te je glavni izvor učenikova znanja: obrazuje ga i vodi kroz proces učenja. Prema Matijević i sur. (2012), većina učenika percipira udžbenik kao koristan izvor znanja i pomoćno sredstvo za učenje jer nastavnici uobičajeno ispituju i ocjenjuju ono što piše u udžbenicima (Matijević i sur., 2012: 64). Danas se nalazimo u razdoblju kurikularnih reformi te možemo primijetiti povećan interes za udžbenik kao predmet pedagoškog istraživanja, a veliki naglasak na problematiku udžbenika stavljaju češki didaktičari. U Centru za pedagojska istraživanja na Pedagoškom fakultetu Masarykova sveučilišta u Brnu djeluje Skupina za istraživanje udžbenika, koja se bavi teorijom istraživanja i empirijskim istraživanjem udžbenika. Među češkim didaktičarima i pedagozima, danas je općeprihvaćena podjela udžbenika na tri osnovne razine (Průcha, 2013):

- udžbenik kao kurikularni projekt (Ministarstvo školstva stvara kurikularne dokumente koji određuju sadržaj koji je realiziran u udžbenicima za pojedine razrede i nastavne predmete)

- udžbenik kao izvor obrazovnih sadržaja za učenike (prezentacija informacija, stimulacija reakcija i razvoja mišljenja te kreativnosti, motivacija za učenje)
- udžbenik kao didaktičko sredstvo za učitelja (didaktički uređen zbir znanja iz određenog nastavnog predmeta, vođenje nastavnog procesa i organizacija obrazovnih sadržaja u tematske cjeline i redoslijed njihova usvajanja)

2.2. *Tekstovi i zadaci u udžbenicima*

Sklarov (1993) vidi tekst kao jedno od osnovnih sredstava upoznavanja učenika s kulturom, životom i specifičnostima matične zemlje, a također potpomaže razvijanje jezične kulture i osjećaja za jezik (Sklarov, 1993: 106). U nastavi jezika sve tekstove obično dijelimo na literarne (književnost) i informativne (teorija). Literarni su tekstovi odlomci iz većih književnih djela: romana, pripovjedaka, drama, epskih i lirskih pjesama. Pomoću takvih jezičnih materijala učenici usvajaju nove riječi, razvijaju vještinu čitanja s razumijevanjem, prepričavanja, upoznaju se s novim jezičnim sredstvima, načinima izražavanja te primjenjuju teorijsko znanje u praksi.

Nasuprot tome, Sklarov (1993) govori da su „informativni tekstovi po sadržaju obično situacijski razgovori, opisi predmeta, situacija i događaja, izvještavanje o kulturi naroda, zanimljivostima iz života i prirode te teorijsko znanje o jeziku“ (Sklarov, 1993: 194). Oni prenose informacije učenicima i nastavnicima te ih vode prema određenim ciljevima i zaključcima. Zbog toga moraju navoditi točne i znanstveno utemeljene informacije u obliku koji je učenicima primjeren i pristupačan, stoga je jedan od kriterija njihova oblikovanja didaktička obrada obrazovnih sadržaja. Oni moraju biti u skladu s mogućnostima djeteta te odgovarati kognitivnim dispozicijama učenika (Knecht i sur., 2008).

Težina ili jednostavnost teksta ovisi o sintaktičkom faktoru (složenost rečenice, razvijenost, dužina) i semantičkom faktoru (riječi iz raznih komunikacijskih područja, stručna terminologija) (Klapko, 2006). S obzirom na specifičnu vrstu udžbenika, u ovome ćemo radu posebno pratiti čitkost i primjerenost teksta u kontekstu jezičnog materijala, tj. analizirat ćemo i jezičnu strukturu, potražiti određene specifičnosti poput arhaizama, jezičnih kalkova ili mogućih nepravilnih konstrukcija rečenica. Osim toga, osvrnut ćemo se i na nastavni sadržaj koji informativni tekstovi obuhvaćaju te ih usporediti s onima propisanim nastavnim planom i programom te time provjeriti ispunjavaju li udžbenici funkciju kurikularnog projekta. Stilsko je izražavanje dijelom jezične izobrazbe, tj. obrađuje se unutar područja udžbenika za jezik. Za razvoj sposobnosti jezičnog pismenog izražavanja i proširivanje rječnika, najprimjerenija je vježba pisanja sastavaka. Stilističke su napomene uz pojedino gradivo u početku usputne i fragmentarne, da

bi im se u završnim razredima osnovne škole i u srednjoj školi posvećivala sve veća pozornost, dok na naprednom stupnju ne prerastu u samostalna vježbanja, i to ne samo pri obradi beletrističkih, već i drugih štiva (Skljarov, 1993). Udžbenici, osim što prezentiraju sadržaj učenja, također određuju koje bi aktivnosti učenici uz dani sadržaj trebali raditi te ih time navodi na razne misaone operacije i rad s informacijama.

Što se tiče zadataka terminologija je raznolika, a isto tako postoje brojni načini tipologije zadataka. Usporedbom raznih pokušaja definiranja zadataka (npr. Průcha, 1998; Doleček, Skoupil i Řešátko, 1975; Poljak, 1980; Kalhous i sur., 2009), apstrahirali smo njihove zajedničke značajke: dio su nastavnog procesa, učenicima su zadani s određenom pedagoškom namjerom koja je u vezi s dostizanjem nastavnog cilja, aktiviraju učenike i izazivaju određene radnje u svrhu njihova rješavanja te služe stjecanju i utvrđivanju znanja, navika i razvoju sposobnosti kod učenika. Zadaci upozoravaju učenike i na najvažnije dijelove gradiva te se javljaju sredstvom povratnih informacija o razini usvojenosti gradiva i dostignućem nastavnog cilja. Ne smijemo zanemariti ni motivacijsku funkciju zadataka, koja bi učenicima trebala predstaviti izazov te pružiti mogućnost za uspjeh, a neki posebni tipovi zadataka predodređeni su za timski rad, istraživanje stručne literature, sistematizaciju gradiva itd.

U vezi s odabirom prikladnih zadataka, uz informativni tekst, autori udžbenika trebali bi pratiti nekoliko kriterija: opseg, težina (od jednostavnijeg ka lakšem), raznolikost zadataka i didaktičke vrijednosti. Npr. u čitankama je primjetan velik broj odgojnih ciljeva u pitanjima uz književni tekst. Pitanja potiču na diskusiju, razvijaju sposobnost argumentacije, sagledavanja problema iz raznih pogleda te davanje primjera iz vlastitog iskustva. Zadaci kod učenika stvaraju određene stavove i vrijednosti, uče ih zastupati vlastito mišljenje, obraniti svoj stav i vrednovati tuđi.

3. METODOLOGIJA ANALIZE OSNOVNOŠKOLSKIH UDŽBENIKA ZA ČEŠKU NACIONALNU MANJINU U RH

3.1. Cilj analize

Cilj analize bio je utvrditi zadovoljavaju li odabrani osnovnoškolski udžbenici za češku nacionalnu manjinu u RH kriterije glede jezičnih, komunikacijskih, kulturoloških, vizualnih i strukturalnih sadržaja i jesu li usklađeni s Nastavnim planom i programom češkog jezika za osnovnu školu s nastavom na češkom jeziku po modelu A. Udžbenike ćemo analizirati metodom sadržajne analize jer ona dotiče sljedeće komponente: usporednu analizu udžbenika za isti razred, prisutnost slikovnih sadržaja, tekstove, usklađenost udžbenika s planom i programom te kulturološke sadržaje (Knecht i sur., 2008). To znači da ćemo se unutar sadržajne analize voditi principima statističke

metode (broj zadataka, učestalost kulturoloških sadržaja, broj ilustracija), strukturalne metode (analiza strukturalnih komponenata) i poredbene metode (usporedba s nastavnim planom i programom te udžbenika za isti razred). Sadržaj informativnih tekstova te tekstova unutar zadataka podvrgnut ćemo jezičnoj analizi koja je najjednostavniji oblik upućivanja na jezične specifičnosti u tekstu (Skljarov, 1993). Osim toga osvrnut ćemo se na čimbenike koji utječu na težinu didaktičkog teksta.

3.2. *Korpus*

Korpus je uključio dva udžbenika češkog jezika za 7. i 8. razred, *Cvičebnice jazyka českého pro sedmou třídu základních škol s českým vyučovacím jazykem v Republice Chorvatsku*, autora Bohumila Krejčija i *Cvičebnice českého jazyka pro osmou třídu základních škol s českým vyučovacím jazykem v Republice Chorvatsku*, čija je autorica Marie Končelová te dvije čitanke za 7. i 8. razred, *Čítanka pro sedmou třídu základních škol s českým vyučovacím jazykem v Republice Chorvatsku* i *Čítanka pro osmou třídu základních škol s českým vyučovacím jazykem v Republice Chorvatsku*, čija je autorica Sylvie Ondráčková. Navedeni su udžbenici i čitanke u izdavaštvu novinsko-izdavačke ustanove Jednota iz Daruvara.

3.3. *Postupak analize*

Analizirat će se udžbenici jezika za 7. i 8. razred te čitanke za 7. i 8. razred, uključivši analizu tekstova, zadataka, kulturoloških i jezičnih sadržaja i vizualnih elemenata. Također ćemo se osvrnuti na sadržaje u kontekstu plana i programa. Izbor udžbenika analiziranih u ovome radu proizlazi iz popisa udžbenika za češke osnovne škole. Svi se udžbenici trenutačno koriste u nastavi i odobreni su od strane Ministarstva znanosti i obrazovanja.

4. ANALIZA UDŽBENIKA

4.1. *Cvičebnice jazyka českého 7 (autor Bohumil Krejčí)*

Naziv prvog analiziranog jezičnog udžbenika je *Cvičebnice jazyka českého pro sedmou třídu základních škol s českým vyučovacím jazykem v Republice Chorvatsku* (Udžbenik češkog jezika za sedmi razred osnovnih škola s češkim jezikom kao nastavnim predmetom u Republici Hrvatskoj) – 3. prepravljeno i dopunjeno izdanje, iz 2002. godine. Autor udžbenika je Bohumil Krejčí. Podijeljen je na četiri glavne cjeline koje su onda podijeljene na nastavne jedinice prema Nastavnom planu i programu. Prva cjelina obuhvaća ponavljanje gradiva 6. razreda. Iako je udžbenik namijenjen za jezični dio nastave češkog jezika, cjeline obično započinju dopunskim tekstom (ulomak iz književnog djela) koji služi kao praktični prikaz teme nastavne cjeline.

Zatim slijede teorija i zadaci za vježbanje, utvrđivanje i ponavljanje gradiva i to u obliku samostalnih rečenica ili cjelovitih tekstova/ulomaka. Smatramo da jednostavna struktura udžbenika doprinosi njegovoj čitkosti i preglednosti. Sadržaj s popisom naslova cjelina i označenim stranicama gdje se što nalazi smješten je na samom kraju udžbenika.

4.1.1. *Tekstovi*

U ovom jezičnom udžbeniku cjelina započinje književnim ili informativnim tekstom. Tekstovi su kratki i sažeti. Zadaci za vježbanje sadrže kratke i razumljive rečenice s leksičkim jedinicama koje opisuju situacije iz svakodnevnog života tako da su sadržajno primjereni kognitivnoj dobi učenika. Izabrani su prema aktivnostima i interesima učenika (npr. tekstovi o kućnim ljubimcima, situacijama iz obiteljskog okružja, glazbi). Naime, primjetan je nedostatak suvremenijih sadržaja moderne tehnologijsko-informacijske suvremenosti te udžbenik ne smatramo atraktivnim za učenike u odnosu na bogate mogućnosti suvremene multimedije. Za vježbanje, tj. praktičnu primjenu naučene teorije autor koristi primjere iz beletrističkih tekstova čeških autora (npr. Karel Čapek, Karel Poláček, Ladislav Fuks, Bohumil Říha, Božena Němcová i dr.). Time učeniku približava i autore češke književnosti. Članci su izabrani tako da ne sadrže složene rečenične konstrukcije, nepoznate i stručne izraze (osim lingvističke terminologije koja je dio gradiva) tako da su kratki, jednostavni, čitki i lako razumljivi. Rečenice su kratke i jednostavne. Zavisnosložene rečenice nalazimo samo u pojedinim tekstovima. Tekstovi su uglavnom pisani u perfektu, a prevladavaju aktivni oblici glagola. Novi pojmovi su označeni i objašnjeni.

4.1.2. *Zadaci*

Udžbenik je usmjeren na teoriju i njezino usvajanje i primjenjivanje u praksi tako da u njemu pronalazimo zanemariv broj zadataka otvorenog tipa za poticanje diskusije. Zadaci namijenjeni utvrđivanju gradiva obuhvaćaju najvažnije gradivo za naučiti. Zadaci praktične primjene teorijskih spoznaja usmjereni su na prepoznavanje određenog jezičnog materijala i njegova definiranja (npr. vrste riječi, rečenica itd.). Unatoč tome što zadaci stavljanja zareza u rečenici pripadaju području pravopisa, uvrstili smo ih u vježbe sintakse, jer su u udžbeniku tematski smješteni u gradivo o sintaksi. Od prijevodnih zadataka ima samo jedan s češkog na hrvatski. Upute zadataka su kratke, jasne, pisane u drugom licu množine. Zadaci su više usmjereni prema sadržajima, a u manjem broju na učenika. Sljedeća tablica donosi pregled vrsta i količinu zadataka s obzirom na različite elemente u nastavi.

Tablica 1. Vrsta i broj zadataka u udžbeniku Cvičebnice 7

Područje	Utvrđivanje gradiva		Vježbe grafičkog sustava		Leksičke vježbe		Usmeno izražavanje		Ukupno
Ciljevi (ishodi) vježbanja	teorija	-	gramatičke vježbe	9	eksplicacijska pitanja	9	prepričavanje	8	87
	aplikacijski zadaci	-	sintaktičke vježbe	18	prijevod	1	rasprava	3	
	prepoznavanje	33	pravopisne vježbe	5	razumijevanje	-	fonetske vježbe	-	
	usporedba	-	diktat	1	stvaralaštvo	-			

4.1.3. Jezični i kulturološki sadržaji udžbenika

Od kulturoloških sadržaja pronalazimo sadržaje koji se odnose na češku kulturu, hrvatsku kulturu te sadržaje sredine (okolica Daruvara). Već u prvom zadatku autor se koristi tekstem češkog pisca Karela Čapeka. U zadacima se spominju skladatelji Antonín Dvořák i Bedřich Smetana, pjesnik i pisac književnosti za djecu František Hrubín, dobitnik Nobelove nagrade za književnost Jaroslav Seifert, itd. Sveukupno smo pronašli 29 pojmova koji se odnose na češku sredinu. Osim elemenata iz matične zemlje, udžbenik sadrži lokalne kulturološke sadržaje (N=18) s područja i okolice Daruvara. Spominju se: Končeničké rybníky, Jednota, Lipovec, Zdenka – tvornica mliječnih proizvoda iz Velikih Zdenaca, pjesnik i učitelj Franta Burian, tvornica željeza Dalit itd.

U poglavlju o jednostavnoj rečenici autor se koristi tekstem o Plitvičkim jezerima, a u zadacima se spominju brojni hrvatski gradovi (npr. Zagreb, Dubrovnik, Zatoke, Murter itd.), zatim nailazimo na poznata imena poput Petra Preradovića, Dušana Vukotića i njegov animirani film *Surogat*, Vladimira Nazora itd. Sveukupno smo naišli na 26 sadržaja s hrvatskog prostora. Možemo zaključiti da su u podjednakoj mjeri zastupljene i realnosti iz hrvatske sredine i one iz češke, a u odnosu na njih onih lokalnih ima u nešto manjem broju.

Cvičebnice 7 je udžbenik iz jezika, tako da ćemo se osvrnuti samo na dio plana i programa koji je označen kao „Jezik“. Udžbenik počinje ponavljanjem gradiva iz 6. razreda (vrste riječi i jednostavna i složena rečenica, što je na posljednjem mjestu u planu za 6. razred i na prvom mjestu u planu za 7. razred). Slijede nastavne jedinice iz područja sintakse, upravni govor i vlastita imena. Unutar gradiva vlastitih imena obrađuju se imena kontinenata, udruga itd., ali tek u nekoliko zadataka. Teorijskog objašnjenja nema, a i u zadacima nedostaju višечlani nazivi, što smatramo velikim propustom, jer je upravo taj dio gradiva pokazatelj razine naše pismenosti i obrazovanosti u budućnosti. Na posljednjem se mjestu u udžbeniku nalazi stilsko izražavanje. Teme ne

odgovaraju u potpunosti onima iz plana i programa jer ne sadrži nastavne jedinice: stvaralačko pisanje, izražavanje pjesničkim slikama, komentar, načini sporazumijevanja, pismo i opis u pripovijedanju. Interpretativno kazivanje viceva i anegdota obuhvaćeno je u čitanci za 7. razred. Na samom kraju autor se posvetio potrebi za proširivanjem vokabulara (pošta, frizerski salon, restoran).

4.1.4. Vizualni elementi u udžbenicima

Na naslovnoj stranici nalazi se fotografija mora iza kojega se prostiru planine, a naslov je napisan velikim fontom, žutim slovima. Autor nas nikako ne uvodi u korištenje udžbenika, već odmah započinje prvom cjelinom – ponavljanjem. Sadržaj se nalazi na kraju udžbenika. Naslovi nastavnih cjelina nalaze se na sredini stranice te su u žutom okviru ispisani bijelim slovima većeg fonta. Zatim slijedi naziv cjeline podebljanim slovima većeg fonta, a iza toga tekst. Ključne riječi u tekstu pisane su podebljanim slovima, tekst zadataka također, a zadaci su kod pojedinih cjelina označeni rednim brojevima. Najvažnije za upamtiti uokvireno je u žute okvire i time odijeljeno od ostalog teksta i istaknuto. Svi zadaci i informativni tekstovi odijeljeni su jedni od drugih, stoga su stranice pregledne.

Udžbenik sadrži jednostavne žuto-crne ilustracije (N=20) na kojima prevladavaju motivi iz prirode i životinjskog svijeta (zdjela s voćem, djetelina, pčela, pas, koliba, ribe, zec). Ilustracije u većini slučajeva nemaju veze s tekстом u udžbeniku, samo se u rijetkim slučajevima odnose na motive iz književnih tekstova ili se slikovito prikazuje i objašnjava određeni dio gradiva (str. 11 – Prijedlozi). Dakle, ilustracije nemaju nikakvu pedagoško-didaktičku funkciju vizualnih sredstava. Izuzetak su jednostavne crno-bijele ilustracije pošte i presjeka hotela na kraju udžbenika (str. 54–57), koje su namijenjene usvajanju novih riječi. Grafička izvedba udžbenika je jednostavna, skromna i zahvaljujući tome, udžbenik je jednostavan i pregledan. U cijelom udžbeniku samo su dvije tablice (str. 5 i 25), deset žutih okvira u kojima je istaknut tekst važan za upamtiti, 8 grafova za prikazivanje odnosa među rečenicama i njihovim članovima. Sveukupan dojam je preglednost, logički slijed nastavnih jedinica, jasnost i jednostavnost.

4.2. Cvičebnice jazyka českého 8 (autorica Marie Končelová)

Sljedeći analizirani udžbenik je *Cvičebnice českého jazyka pro osmou třídu základních škol s českým vyučovacím jazykem v Republice Chorvatsku* (Udžbenik češkog jezika za 8. razred osnovne škole s češkim kao nastavnim jezikom u RH) – 3. prepravljeno i dopunjeno izdanje, iz 2006. godine. Autorica udžbenika je Marie Končelová. Udžbenik započinje citatom češkog pjesnika Jana Nerude (*Oda materinskom jeziku*), a podijeljen je na 6 nastavnih cjelina.

Mnogo je opsežniji od onog za sedmi razred te sadrži tekstove stručne tematike, a prikazi književnih djela su duži u odnosu na one iz udžbenika za 7. razred. Unutar svake cjeline pravilno se izmjenjuju informativni tekstovi i zadaci uz njih, a na kraju svake cjeline je sažetak najvažnijih informacija za upamtiti i kratke definicije lingvističkih termina. Udžbenik je strukturiran tako da od učenika zahtijeva aktivno sudjelovanje, te često koristi princip – prvo pokazati na primjeru i preko zadatka omogućiti učeniku da samostalno dođe do spoznaje – odnosno riječ je o implicitnom pristupu poučavanja. Vrlo je interaktivan, autorica se često obraća učenicima, pita ih za mišljenje te ih zadacima potiče na promišljanje vlastitih iskustva, a time se gradivo povezuje sa situacijama iz svakodnevnog života.

4.2.1. *Tekstovi*

Osim informativnim tekstovima, cjeline počinju i književnim tekstom koji sadrži jezične sadržaje koji će biti glavna tema gradiva te zadacima uz taj tekst. U zadacima usmjerenima na praktično primjenjivanje teorije autorica se često koristi književnim tekstovima čeških i hrvatskih autora. Udžbenik je pun nepoznatih riječi i stručne terminologije, ali takav bogat vokabular pripisujemo potrebama nastavnog gradiva (nastavne cjeline poput homonimi, sinonimi, stručna terminologija, narječja). S jezične strane udžbenik je mnogo zahtjevniji od onoga za sedmi razred, informativni tekstovi su duži i opsežniji, kao i primjeri iz književnih djela. Prevladavaju aktivni oblici glagola. Sintaksa je razvijena, te u informativnim tekstovima često nailazimo na zavisnosložene rečenice. Udžbenik je pisan češkim standardnim jezikom. Od leksičkih jedinica koje svrstavamo u govorni jezik na str. 20 pronašli smo konstrukciju rečenice: „Co myslíte, jaké...“ (ispravno: co si myslíte). Na str. 14 pogrešno je upotrijebljen prijedlog s lokativom: „slyšímeje na divadle“ (hrv. čujemo ih u kazalištu). Prijedlog *na* u ovom slučaju znači na zgradi od kazališta (ispravno: v divadle). Isto kao i u ostalim analiziranim udžbenicima i čitankama ispuštena je vokalizacija prijedloga, npr. str. 6 „v tvarech slov“, str. 49. „z které“, str. 57 „z kterých“ (ispravno: ve tvarech, ze které, ze kterých).

4.2.2. *Zadaci*

U ovom udžbeniku prevladavaju vježbe praktične primjene teorijskih spoznaja i to najčešće u obliku aplikacijskih zadataka i vježba prepoznavanja u tekstu. Razlika u tim tipovima zadataka je u tome što aplikacijski zadaci traže primjenu znanja (nema ponuđenih odgovora), a u zadacima prepoznavanja naglasak je na pronalaženju pojava u tekstu (ne iziskuje samostalno stvaranje pojma). Leksičke vježbe u obliku eksplikacijskih pitanja obuhvaćaju i provjeru teorijskog znanja, jer je dio gradiva nabranje sinonima, homonima itd. Također unutar tih zadataka nalazimo i zadatke

objašnjavanja značenja riječi, frazema ili poslovice i dopunjavanje riječi u tekstu. Sveukupno ima 9 zadataka za prevođenje (jedan s češkog na hrvatski, dva zadatka prijevoda s narječja na standardni jezik, a ostali s hrvatskog na češki). Udžbenik sadrži i veći broj zadataka rasprave te potiče učenike na stvaranje i kreativno izražavanje (najviše u području pismenog izražavanja). Od dopunskih zadataka pronašli smo jednu križaljku i jednu osmosmjerku.

Tablica 2. Vrsta i broj zadataka u udžbeniku Cvičebnice 8

Područje	Sadržaj		Vježbe grafičkog sustava		Leksičke vježbe		Usmeno izražavanje		Ukupno
Ciljevi (ishodi) vježbanja	teorija	5	gramatičke vježbe	5	eksplicacijska pitanja	28	prepričavanje	4	358
	aplikacijski zadaci	36	sintaktičke vježbe	-	prijevod	11	rasprava	16	
	prepoznavanje	21	pravopisne vježbe	9	razumijevanje	7	fonetske vježbe	18	
	usporedba	-	diktat	1	stvaralaštvo	18			

4.2.3. Jezični i kulturološki sadržaji udžbenika

Iako je više jezičan, ovaj udžbenik sadrži velik broj kulturoloških sadržaja. U zadacima se autorica često koristi prikazima iz književnih djela čeških pisaca (npr. J. A. Komenský, Karel Čapek, František Hrubín – sveukupno 23 imena) i članaka iz čeških časopisa (N=10). Udžbenik sadrži i mnoštvo ilustracija čeških slikara (npr. Josef Lada, Zdeněk Burian, ukupno 8 imena). Hrvatski pisci poput Ljubice Balog, Kajetana Koviča i Nade Iveljić spomenuti su samo šest puta, a iz hrvatskog područja pronalazimo jedan članak o Dalmaciji te se u jednom tekstu spominje greben Velebita. Dakle, primjetna je mnogo manja zastupljenost hrvatskih sadržaja. Od lokalnih (daruvarskih) imena unutar zadatka veliko-malo slovo spomenute su Daruvarske toplice i dr., a posebno su Česima u Hrvatskoj posvećena dva članka – *Kako pričaju Česi na daruvarskom području* i *Češke besede u Hrvatskoj*.

Udžbenik u potpunosti prati nastavni plan i program, te u dijelu o jeziku sadrži i izlaganje o jezicima i narječjima, o zvučnoj strani jezika, značenju riječi i tvorbi riječi. Dio o izražavanju također potpuno prati plan i program.

4.2.4. Vizualni elementi u udžbenicima

Na naslovnoj stranici pronalazimo fotografiju središta grada Daruvara. Ovaj je udžbenik u bijelo-crno-plavoj izvedbi te osim plavo-bijelih ilustracija (N=12) sadrži i ilustracije u boji (N=6) i tri fotografije u boji. Ilustracije u ovom udžbeniku imaju didaktičku funkciju, jer upoznaju učenike s djelom i imenom mnogih čeških slikara/pisaca (pored svake je naveden i njihov

autor). Naslovi poglavlja su plavi, a zadaci su označeni piktogramom te je tekst upute za rad istaknut podebljanim slovima. Ono što je najvažnije za upamtiti uokvireno je plavom bojom (16 okvira). U udžbeniku su i 4 mape te jedan prikaz autentičnog materijala (prikaz molbe), dvije tablice i jedan graf. Udžbenik je pregledan, dobro strukturiran, ilustracije su korištene za razbijanje monotone konstrukcije teksta, a najvažniji su pojmovi u tekstu istaknuti.

4.3. Čítanka 7 (*autorica Sylvie Ondráčková*)

Nakon dva analizirana jezična udžbenika, slijedi prikaz udžbenika, odnosno čitanke, naziva Čítanka pro *sedmou třídu základních škol s českým vyučovacím jazykem v Republice Chorvatsku* (Čítanka za sedmi razred osnovne škole s češkim kao nastavnim jezikom u RH), prvo izdanje, iz 2002. godine, čija je autorica Sylvie Ondráčková. Podijeljena je na 7 tematskih cjelina: narodna mudrost, prepričavanje, fantazija, priroda, priče iz davnina, životni putevi običnih i neobičnih junaka te humoristični tekstovi. Donosi pregled ne samo čeških, već i svjetskih književnih djela.

4.3.1. *Tekstovi*

U usporedbi s udžbenikom jezika za sedmi razred tekstovi (informativni i literarni) su mnogo zahtjevniji. Informativni tekstovi sadrže kompliciranije konstrukcije rečenica, složeniju sintaksu i česta je upotreba pasiva. Kako bi učenicima olakšali čitanje i razumijevanje literarnih tekstova, iza prikaza djela slijedi popis nepoznatih riječi i njihova objašnjenja na češkom ili prijevod na hrvatski. Također ovdje nalazimo popis stranih riječi i imena te njihov fonetski zapis (izgovor). Informativan tekst i tekst upute kod zadataka sadrži mnoštvo stručne terminologije i prevladava visoki stil za koji su karakteristične pasivne konstrukcije rečenica (npr. str. 39, 70 i 84: „bývá často psána“, „zfilmovány byly“), riječi: „četnébásně, „...zemřel velmi mlád...“. Neki stručni izrazi prevedeni su na hrvatski (npr. str. 49 „obrázkové seriály, v chorvatštině říkáme stripy“) ili objašnjeni u zagradama pomoću sinonimnih izraza (str. 16 „z nadpřirozeného/neskutečného světa). Primijetili smo jednu neispravnu interpunkciju: str. 6 „... jsou ve verších, jako básně“, u kojoj nije potreban zarez. Nedostaje vokalizacija prijedloga (npr. str. 188 „v kterých“), a na str. 270 prijedlog nije odvojen od imenice: „ze začátku“ (ispravno: *ze začátku*).

4.3.2. *Zadaci*

U jezičnim udžbenicima zadaci prepoznavanja odnose se na lingvističke sadržaje, dok se u čitankama odnose na prepoznavanje stilskih značajki, u pjesmama – metafora, epiteta, itd., u prozi – opise vanjske, unutarnje,

komičnih sastavnica itd. Razumijevanje teksta odnosi se na traženje glavne misli, pouke, odgovora na pitanja u svezi sa sadržajem teksta, značenje pjesničkih slika i slično. Zadaci prepričavanja od učenika zahtijevaju usmeno prepričavanje radnje, karakterizaciju likova, opis prostora. Teorijska pitanja su o autorima, njihovim djelima, a aplikacija znanja pokazuje se određivanjem vrste rime u pjesmi, žanra i njegovih karakteristika. Usporedba tekstova obično se provodi između dvije pjesme, različitih žanrova, karakterizacije likova iz različitih žanrova itd. Velik je broj zadataka za poticanje diskusije koja se uglavnom odnosi na osobna iskustva učenika, njihove doživljaje i razmišljanja. Zadaci koji se odnose na stvaralaštvo su raznovrsniji od onih u jezičnim udžbenicima, a obuhvaćaju pisanje, dramatizaciju, pjevanje, crtanje stripa, pričanje anegdota, crtanje ilustracija itd.

Tablica 3. Vrsta i broj zadataka u udžbeniku Čitanka 7

Usmjerenost zadataka	Sadržaj		Vježbe grafičkog sustava		Leksičke vježbe		Usmeno izražavanje		Ukupno
Ciljevi (ishodi) vježbanja	teorija	17	gramatičke vježbe	-	eksplikacijska pitanja	-	prepričavanje	61	369
	aplikacijski zadaci	29	sintaktičke vježbe	-	prijevod	-	rasprava	68	
	prepoznavanje	44	pravopisne vježbe	-	razumijevanje	98	fonetske vježbe	-	
	usporedba	20	diktat	-	stvaralaštvo	32			

4.3.3. Jezični i kulturološki sadržaji udžbenika

Iako ne istim redom, udžbenik se pridržava Nastavnog plana i programa za 7. razred. Neki književni žanrovi nisu definirani, ali čitanka sadrži primjere tako da autorica donošenje njihove definicije ostavlja nastavniku (npr. biografija Karla IV., str. 145). S obzirom na to da se u čitankama najčešće kao primjeri određenih žanrova navode djela „domaćih autora“ (čeških), hrvatska imena zastupljena su minimalno (Grigor Vitez, Dušan Vukotić). Zavičajni motivi nalaze se na fotografijama (npr. kip sv. Václava u crkvi u Končanici). Od čeških pisaca iz RH nalazimo tri imena: Ruda Turek, Jindra Horáková te Josef Matušek i njegov članak o Česima u RH. Predstavljena je i pjesma *Daruvarská kantiléna* autora pripadnika češke nacionalne manjine u Banjaluci Jaroslava Kolečke (str. 168).

4.3.4. Vizualni elementi u udžbenicima

Na naslovnoj stranici je fotografija učenika češke škole u Daruvaru. Ovaj udžbenik je u plavo- crno-bijeloj izvedbi. Uz uvod u svaku tematsku cjelinu udžbenika tiskana je crno-bijela fotografija s motivom vezanim za temu

(npr. Priče iz davnina – fotografija rimskog sarkofaga pronađenog u okolici Daruvara). Uz tekstove se često nalaze fotografije motiva iz tekstova (N=27) te ilustracije čeških slikara (N=56) (npr. Josef Lada, Pavel Černý, Václav Kabát, Mikoláš Aleš i dr.). Definicije pojmova odvojene su od ostalog teksta (plavi okvir), a pitanja i zadaci nalaze se ispod plave crte te je njihov tekst pisan kurzivom. Grafičkim isticanjem pojedinih strukturnih komponenata udžbenik dobiva na preglednosti i lakoj orijentaciji u udžbeniku.

4.4. Čitanka 8 (autorica Sylvie Ondráčková)

Posljednja analizirana čitanka je Čitanka pro osmou třídu základních škol s českým vyučovacím jazykem v Republice Chorvatsku (Čitanka za osmi razred osnovne škole s češkim kao nastavnim jezikom u RH), prvo izdanje, iz 2002. godine, autorice Sylvie Ondráčkové. Čitanka je podijeljena na 6 tematskih cjelina: drvo života, svijet fantazije, odrastanje, s osmjehom je sve bolje, život dan po dan, davna vremena. Obuhvaća tekstove češke i svjetske književnosti, slijede pitanja i odgovori uz njih te kratka informacija o autoru i žanru djela.

4.4.1. Tekstovi

Nepoznate su riječi u literarnim tekstovima objašnjene, a ostatak teksta u udžbeniku čine upute zadataka i informativni tekstovi o autorima i kratka definicija književnog žanra koja je u posebno označenim (žutim) okvirima. Pitanja i zadaci sadrže stručne pojmove, dominiraju složene i zavisnosložene rečenice te zahtjevniji semantički sadržaj. Neki su termini prevedeni na hrvatski (npr. str. 38: „Sloka, chorvatsky *kitica*,...“). Od jezičnih nedostataka uočili smo na str. 90 da je u naslovu nove cjeline „Když už budem dospělí“, a u sadržaju je istaknuto „Kdy už budem dospělí“. Nijedna verzija nije točna, ispravno bi bilo: „Kdy už budeme dospělí“ (hrv. *kada ćemo više odrasti*).

4.4.2. Zadaci

Čitanka sadrži najviše zadataka za provjeru razumijevanja tekstova te u njima često dolazi do povezivanja situacija iz književnih djela sa stvarnim životnim iskustvima učenika. Prijevodne vježbe odnose se na prijevod s njemačkog jezika na češki te na uočavanje razlika između čeških i hrvatskih riječi. Odabir njemačkog jezika pripisujemo usklađivanju s planovima i programima osnovnih škola gdje su učenici uz češki i hrvatski jezik obavezni slušati i jedan strani jezik, a u školama na daruvarskom području taj je strani jezik obično njemački.

Tablica 4. Vrsta i broj zadataka u udžbeniku Čitanka 8

Područje	Sadržaj		Vježbe grafičk-og sustava		Leksičke vježbe		Usmeno izražavanje		Ukupno
Ciljevi (ishodi) vježbanja	teorija	20	gramatičke vježbe	-	eksplicacijska pitanja	1	prepričavanje	48	425
	aplikacijski zadaci	53	sintaktičke vježbe	-	prijevod	2	rasprava	87	
	prepoznavanje	48	pravopisne vježbe	-	razumijevanje	132	fonetske vježbe	-	
	usporedba	22	diktat	-	stvaralaštvo	12			

4.4.3. Jezični i kulturološki sadržaji udžbenika

Iz plana i programa za 8. razred nedostaju pjesma u prozi, dokumentarni film i oda. Vrste su dramskih djela teorijski obrađene u udžbeniku za 7. razred, a u ovome se na njih nadovezuje prikazom dramskog djela te zadacima. Prevladavaju češki sadržaji, od hrvatskih smo pronašli samo jedan prikaz djela (Vladimir Nazor: *Priče iz djetinjstva*). Spoj hrvatskih i čeških sadržaja pronalazimo u pjesmi češkog autora Jiříja Wolкера o zagrebačkom groblju Mirogoj. U ovom udžbeniku, naspram ostalih, veći je broj djela svjetske književnosti (npr. ruske – Mihail Jurjevič Ljermontov, američke – John Steinbeck, francuske – Jules Verne, engleske – William Shakespeare itd.).

4.4.4. Vizualni elementi u udžbenicima

U udžbeniku pronalazimo crno-bijele ilustracije (N=20), ilustracije i slike u boji (N=15) i fotografije (N=4). Na njima su obično prikazani motivi iz tekstova, motivi iz prirode, a među njihovim autorima prevladavaju poznati češki ilustratori, slikari (npr. Michal Brix, Jiří Trnka, Josef Lada i dr.), a stranih ima samo iznimno (Edmund Blair Leighton). Osim toga, udžbenik sadrži i 3 prikaza autentičnih materijala (scena iz filma *Kolja*, plakat za taj film, te prikaz stranice iz djela J. A. Komenskog *Orbis Pictus*). Na početku je svake nastavne cjeline uvodni tekst (obično citat iz nekog djela, poslovice, pjesma itd.) preko šarenog motiva sličnog onomu s naslovne stranice udžbenika (prevladavaju žute, narančaste i zelene boje). Informativni su tekstovi uokvireni u žuto (N=29), tako da su odijeljeni od ostatka teksta i lako uočljivi.

5. DISKUSIJA

Udžbenici ostvaruju svoju funkciju kurikularnog projekta i prate propisani plan i program (veća odstupanja primijetili smo samo kod *Cvičebnice 7*), te se jedan na drugi sadržajno nadovezuju. Kulturološkim sadržajima iz većinske i manjinske kulture motiviraju učenike na učenje te bude u njima zanimanje za vlastite kulturne vrijednosti i običaje. Doslovnih i činjeničnih pitanja u

udžbenicima ima najmanje, što je vrlo pohvalno, jer učenike aktiviraju raznovrsni zadaci koji od njih zahtijevaju interakciju s nastavnikom i ostalim učenicima, stoga udžbenik podržava otvorenu nastavu (komunikacijsku, iskustvenu, problemsku). Možemo konstatirati prevladavanje stila izlaganja koji se sastoji od praktične primjene teorijskih spoznaja na temelju faktografskih podataka i stručnih termina. Između udžbenika iz jezika za 7. razred i ostalih analiziranih udžbenika primijećena je velika razlika u stupnju težine tekstova. Razlika je i u sintaktičkom i u semantičkom faktoru, a *Cvičebnice 7* znatno je jednostavniji udžbenik. Tekstove u udžbenicima procijenili smo i s obzirom na njihovu gramatičku ispravnost. Pri jezičnoj analizi tekstova u udžbenicima smo otkrili pogreške koje se sustavno ponavljaju (npr. nevokalizirani prijedlozi), te nehotečne gramatičke i pravopisne pogreške. Struktura udžbenika je kompaktna, slijed nastavnih cjelina je logičan, udžbenici su vizualno jednostavni i pregledni. Međutim, za suvremenog korisnika grafički je izgled udžbenika presiromašan, prema tome veliki je nedostatak neispunjeni zahtjev za pedagoško-didaktičkim funkcijama ilustracija. Smatramo da bi izdavači udžbenika trebali iskoristiti mogućnosti suvremene tehnologije i vizualna sredstva koristiti za stvaranje pozitivnog odnosa učenika prema udžbenicima. Naročito u nastavi jezične grupe predmeta moguće je koristiti vizualna sredstva za oživljavanje nastave, uvođenje raznih aktivnosti i zorni prikaz tipičnih predmeta iz kulture naroda. Smatramo da bi primjerenije bilo u udžbenicima poticati aktualne društvene teme kako bi se one približile mladim generacijama. Tako inovativno osmišljen udžbenik jamči kvalitetniji rad nastavnika i učenika, odnosno racionalnije i ekonomičnije samostalno učenje, a upravo to kao jedan od najvažnijih zadataka suvremene nastave ističu didaktičari i metodičari (Bušljeta, 2010).

Premalo je pozornosti posvećeno didaktičko-metodičkim analizama udžbenika, a suvremene literature o njegovom didaktičkom oblikovanju gotovo da i nema. Stoga smo mišljenja da obrazovni stručnjaci, didaktičari, metodičari, pedagozi i nastavnici praktičari u nastavnom procesu, kao i autori, predmetni stručnjaci i ostali koji sudjeluju u koncipiranju, odobravanju, korištenju i proučavanju udžbenika trebaju skrenuti pozornost upravo na bitan nedostatak tog neodjeljivog segmenta školske i obrazovne svakodnevnice. U suvremenom istraživanju udžbenika treba se usmjeriti prema psihologiji učenja i kognitivnoj psihologiji te sociolingvističkom istraživanju teksta i verbalne komunikacije (Knecht i sur., 2008). Također treba obratiti pozornost na izbor nastavnog gradiva u udžbenicima koji mora biti u skladu s propisanim planom i programom te uzimati u obzir odrednice propisane kurikulumom i osnovnim gradivom, ali i na načine na koje učenici i učitelji rade s udžbenicima. Kako bi se sve to moglo nadomjestiti, javlja se potreba za pedagoškim istraživanjima udžbenika koja će obuhvatiti i nastavnu situaciju,

aktivnosti u procesu učenja, kognitivne mogućnosti učenika u određenoj dobi, te njihovu jezičnu kompetenciju. Treba apelirati i na izdavače udžbenika da uzimaju u obzir rezultate istraživanja udžbenika, kao i nastavnike koji igraju ključnu ulogu u odabiru udžbenika koji će koristiti. Tu se javlja i potreba za edukacijom nastavnika za kritičku procjenu udžbenika, odnosno za suvremeniju koncepciju nastave iz pojedinih predmeta.

6. ZAKLJUČAK

Iako je udžbenik samo jedan od izvora znanja, njegova učestalost korištenja u nastavi upućuje na to da će i dalje biti ključan didaktički medij u svakodnevnom radu u školi. Kao osnovno metodičko-didaktičko sredstvo u nastavnom procesu stavlja pred didaktičare i metodičare zahtjev da slijede načela koja ga definiraju kao kvalitetan i suvremen. Na temelju analize udžbenika češkog jezika za 7. i 8. razred, možemo zaključiti da su udžbenici pomno birani i sastavljeni u duhu potreba proizašlih iz posebnosti skupine učenika kojima su namijenjeni. U radu smo upozorili na pojedine jezične, sadržajne i strukturalne nedostatke udžbenika, te dali prijedlog za provođenje njihove analize u kontekstu nastave češkog jezika za pripadnike manjine. Takva analiza trebala bi poslužiti kao poticaj za stvaranje didaktičko-metodički kvalitetnijih udžbenika i ispravljanje uočenih nedostataka.

LITERATURA

- Blažević-Simić, A. (2014) *Modeli obrazovanja na jezicima manjina: komparativna analiza europskih iskustava*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu.
- Bušljeta, R. (2010) *Didaktičko-metodička analiza odobrenih gimnazijskih udžbenika povijesti*. file:///C:/Users/Acer%20E%201/Downloads/04_Busljeta.pdf (05. 06. 2017.)
- Doleček, J., Skoupil, Z. i Řešátko, M. (ur.) (1975) *Teorie tvorby a hodnocení učebnic pro odborné školství*. Praha: SNTL.
- Dugački, V. (2009) Historiografija o Česima u Hrvatskoj. *Historijski zbornik* 61 (1), 235–252.
- Kalhous, Z. i sur. (2009) *Školní didaktika*. Praha: Portál.
- Klapko, D. (2006) *Evaluace učebnic jako cesta k optimalizaci výchovně-vzdělávacího procesu U Maňák, J. i Klapko, D. (ur.) Učebnice pod lupou. Pedagogický výzkum v teorii a praxi, svazek: 4. Brno: Paido, 45–51.*
- Knecht, P. i sur. (2008) *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido.
- Matijević, M., Rajić i V., Topolovčan, T. (2012): Učenička percepcija srednjoškolskih udžbenika. *Život i škola* 59 (29), 64–78.
- Nastavni plan i program češkog jezika za osnovnu školu s nastavom na češkom jeziku po modelu A (2010). <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/dodatni/407797.pdf> (12. 06. 2017.).
- Poljak, V. (1980): *Didaktičko oblikovanje udžbenika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Průcha, J. (1998) *Učebnice – teorie a analýzy edukačních média*. Brno: Paido.
- Průcha, J. (2013) *Moderní pedagogika*. Praha: Portál.
- Skljarov, M. (1993) *Teorija i praksa u nastavi stranih jezika*. Zagreb: Školske novine.
- Veltruski, M. (2016) *K lexikální zásobě mluvy chorvatských Čechů*. Bakalářská práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity.
- Vinter, J. (2007) *Česká a chorvatská škola v Končenicích*. Daruvar: Jednota.

ANALYSIS OF THE PRIMARY SCHOOL COURSEBOOKS FOR THE CZECH NATIONAL MINORITY IN THE REPUBLIC OF CROATIA

The Czech coursebooks for the teaching of the Czech minority language and alphabet will be analysed. We will focus on the features of the texts, tasks, language and cultural content of the coursebooks, as well as the visual elements and give a critical opinion regarding the context of the special educational programme aimed at the students of the national minority. Since the coursebook is considered to be one of the main sources of any classroom, its careful selection and presentation form an essential part of the teaching process. The given starting points and the methodology of coursebook studies can implicate the development of further studies as well as the improvement of the existing ones and the creation of new coursebooks for learning the Czech language according to the A model in the Republic of Croatia.

Keywords: the Czech language, Czech national minority, primary school coursebooks